

Трибуна молодого дослідника

Андрійченко Д.

*Магістрант 1 курсу спеціальності «Середня освіта (історія)» ЖДУ
імені Івана Франка, м. Житомир, Україна*

Науковий керівник: *Зосімович О. Ю., старший викладач кафедри спеціальних
історичних дисциплін та правознавства ЖДУ імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна*

Судові реформи Генріха II. Велика і Кларендонська асизи та їх роль і нововведення у розвитку суду присяжних

Суд присяжних – давній громадський інститут, покликаний забезпечити право громадян на активну участь у здійсненні правосуддя, а заодно зробити процес більш об'єктивним і неупередженим. Дана форма суду поширена в багатьох сучасних країнах світу, зародилася багато століть тому в Англії. Роль суду присяжних залишається великою і донині та має важливе значення для розвитку правової держави та формування правосвідомості у громадян. Тому особливо важливо розуміти, які були цілі його створення та діяльності на ранніх етапах.

Великий внесок у розвиток суду присяжних зробив англійський король Генріх II Плантагенет (1154 – 1189pp.). Ним були видані два документа, в яких містилася пряма згадка про суд присяжних засідателів в тому вигляді, в якому даний інститут відомий нам сьогодні. Цими документами були Велика і Кларендонська асизи [1, с. 489].

Спочатку термін «асизи» означав збори королівської ради, що складалася з найбільш значущих посадових осіб держави, а також законодавчі акти, що приймалися на таких зборах. Після реформ Генріха II асизами також стали називати засідання роз'їзних суддів і колегії присяжних засідателів, що беруть в них участь.

Роз'їзні суди спочатку працювали в рамках генеральних, або загальних об'їздів. Вони відвідували кожне графство з певною періодичністю – приблизно раз в сім років. Потім судді стали споряджатися в спеціальні комісії, які не дотримувалися почерговості і виїжджали для вирішення термінових і особливо складних справ [3, с. 28].

Найбільш раннім документом Генріха II, який має значення для розвитку судової системи, є так звана Велика асиза. В одній з початкових її статей йдеться про те, що документ прийнятий королем за порадою провідних магнатів в якості благодаті, подарований народам, які проживають в Англії. Говориться і про мету її прийняття – усунення протиріч, які виникають в процесі проведення судового поєдинку, який покликаний визначити праву сторону в земельній суперечці: «Якщо хто бажає зберегти за собою право на ту землю, якою він володіє як вільним триманням, то люди можуть відсторонити двозначний результат поєдинку» [1, с. 490]. Судовий поєдинок прийшов в Англію від норманів і набув широкого поширення в якості основного способу вирішення спорів, особливо майнових [5, с. 17].

Велика асиза, хоч і не скасовувала поєдинок, але пропонувала йому альтернативу – розгляд справи за участю колегії з дванадцяти присяжних засідателів. Їх участь в суперечці зовсім не була обов'язковою, вони залучалися тільки за бажанням будь-кого з сторін. Той, хто «поклав себе на асизу», повинен випросити у короля спеціальний наказ про мир. Наказ про мир зазвичай застосовувався через земельний спір, який виник з приводу розподілу землі покійного члена громади або

сім'ї, якщо відсутній заповіт. Приказ направлявся шерифу і містив в собі припис припинити розгляд справи, яка була розпочата в звичайному порядку і має завершитися судовим поєдинком. Для прийняття остаточного рішення з питання про те, хто має більші права на землю, потрібно було залучити до процесу журі з дванадцяти присяжних засідателів.

Форма наказу могла відрізнятись в залежності від того, кому акт адресований – самому шерифу, в безпосередньому розгляді якого знаходиться справа, або лордам, опікунам і бейліфам, які повинні отримати відповідну заборону від шерифа. Всі накази реєструвалися в королівської канцелярії [5, с. 19]

У той час як позивач отримував наказ про мир, він повинен був вимагати видачі йому наказу «про притягнення до суду за великою асизою». На підставі цього наказу, шериф знаходив в своїй місцевості чотирьох добропорядних і благородних лицарів. Вони повинні були постати перед королівськими роз'їзними суддями, як тільки ті прибудуть до відповідного графства, і вибрати дванадцять чесних жителів даної місцевості, які знають правду і зможуть розглянути справу.

І лицарі, які обирали дванадцять уповноважених, і самі присяжні перед тим як приступити до виконання своїх повноважень приносили присягу, яка не тільки надавала особливої урочистості ситуації, але і забезпечувала дотримання законів і звичаїв усіма учасниками судочинства. Після того як присяжні складуть присягу, проводилося розслідування. Якщо всі члени журі заявляли, що недостатньо обізнані в даному питанні, колегія розпускалася і скликалася нова. Якщо ж справа, що розглядалася, була невідома декому з присяжних, їх заміняли іншими. Розслідування велося до тих пір, доки не набиралося рівно дванадцять асизів, які могли прийняти рішення, виходячи з того, що вони коли-небудь бачили або чули зі слів своїх предків або тих, кому вони можуть довіряти.

Якщо сторони вирішили розглянути справу за участю асизів, скасувати такий порядок уже не можна. Навіть якщо той, хто тримав землю, не з'являвся до суду, де проводилася процедура відбору присяжних кандидатів, вони все одно обирались. Таке ж правило діяло і в сам день засідання. Якщо позивач або відповідач або обидва вони не з'являлися, процес не призупинявся. Присяжні повинні були зібратися і під присягою заявити, що вони володіють достовірною інформацією про те, хто, на їхню думку, має більше прав на землю.

Новий порядок дозволу, який вводила Велика асиза, застосовувався тільки в королівських судах, оскільки присяжні виконували свої повноваження тільки спільно з роз'їзними суддями короля. Сеньйоріальні суди, тобто суди окремих феодалів, як і раніше вирішували справи традиційним способом – через судовий поєдинок, який асиз не відміняв, але визнавав незручним і небажаним [1, с. 491].

Кларендонська асиза прийнята у 1166 році з згоди архієпископів, баронів, лордів і графів, також зберігала застосування поєдинку і інших ордалій. Вводились і деякі нововведення, але тільки в сфері кримінального, а не цивільного судочинства.

У кожному графстві і сотні з'явилося журі «обвинувальних присяжних». Після того як підозрювані в скоєнні злочину затримувалися і передавалися до суду, присяжні повинні були встановити їх винність або невинність, провівши власне незалежне розслідування наявних доказів і наявних у них відомостей [2, с. 493]. Як і раніше продовжував функціонувати інститут роз'їзних суддів. Для доповіді перед ними в кожній сотні обиралося дванадцять, а в кожному селі – четверо «повноправних людей», які повинні були повідомляти про всіх злодіїв, убивць та їх переховувачів, а також про інших підозрілих осіб.

Присяжні висували звинувачення під клятвою, але обвинувачений міг звільнитися від підозр, в свою чергу принісши клятву і пройшовши через випробування водою. Якщо ж підозрюваний добровільно визнавав висунуте проти нього обвинувачення, випробуванню він вже не піддавався, навіть якщо потім почав заперечувати обвинувачення. Асиз регламентує також ситуацію, коли підозрюваний у скоєнні злочину успішно проходив випробування, але присяжні не були згодні з результатом ордалії. Якщо більшість членів обвинувального журі дадуть свідчення проти підозрюваного, він піддається вигнанню з країни за указом короля і може повернутися тільки в разі королівської милості [2, с. 494].

Правосуддя в вищеописаному порядку проводилося за гроші королівської скарбниці. Все майно, конфісковане у злочинця або те, що залишилося після його засудження, теж надходило в розпорядження короля.

Всі справи, за якими присяжні виносили обвинувальний вердикт, навіть якщо за законом вони повинні розглядатися в місцевому суді, вилучалися з відання сеньйоріальних судів і передавалися в сферу королівської юстиції. Шерифи ж отримали необмежене право вторгатися в землі місцевих феодалів, якщо це було необхідно для розслідування злочину і затримання злочинця. Кларендонська асиза посприяла не лише розвитку суду присяжних, але і централізації держави, обмеження прав феодалів в сфері судової влади.

Вважається, що участь присяжних засідателів у здійсненні правосуддя допомогло зробити суд у цивільних, а потім і по кримінальних справах гласним і відкритим. Саме з цієї причини суд короля нерідко називають «вітриною англійського кримінального правосуддя» [4, с. 9].

Отже, судова реформа Генріха II була спрямована на посилення судової влади короля і підриєв юрисдикційних прав баронів. Була створена чітка структура королівської юстиції і спеціальний механізм королівського правосуддя, де поряд з постійно діючими центральними судами вводився інститут роз'їзних суддів. Були закладені основи професійних судово-адміністративних органів управління Англії, заснованих на принципах бюрократії, ієрархії і спеціалізації функцій.

Список використаних джерел

1. Великая ассиза. // Хрестоматия по истории государства и права зарубежных стран: в 2 т. За ред. Н. А. Крашенинникова. М.: Норма, 2007, Т. 1: Древний мир и Средние века. С. 489 – 491.
2. Кларендонская ассиза 1166 г. // Хрестоматия по истории государства и права зарубежных стран: в 2 т. За ред. Н. А. Крашенинникова. М.: Норма, 2007, Т. 1: Древний мир и Средние века. С. 491 – 495.
3. Мишин А. Конституционное право зарубежных стран: учебник. М., 2009. 230 с.
4. Романов А.К. Правовая система Англии.: учебное пособие. М., 2008. 56 с.
5. Уолкер Р. Английская судебная система. М., 2008. -120 с.